

علم أصول الفقه

١٥

٩٣-٨-٢٤ اجماع

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

رؤية الله و رسوله و المؤمنون

• وَقُلْ اَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَ
 سَتُرَدُّونَ اِلَى عَالَمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
 تَعْمَلُونَ (١٠٥)

رؤية الله و رسوله و المؤمنون

- ٥٨٦ / ٤. عَلِيٌّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ الزِّيَّاتِ «١»، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبَانَ الزِّيَّاتِ - وَكَانَ مَكِينًا عِنْدَ الرِّضَا «٢» عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ:
- قُلْتُ لِلرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: ادْعُ اللَّهَ لِي وَ لِأَهْلِ بَيْتِي، فَقَالَ: «أَوْ لَسْتُ» «٣» أَفْعَلُ؟ وَاللَّهِ «٤»، إِنْ أَعْمَأَلَكُمْ لِتَعْرَضُ عَلَيَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ.
- (٢). فِي الْبَصَائِرِ: «كَانَ يَكْنَى عَبْدَ الرَّضَا» وَ الْمَذْكُورُ فِي بَعْضِ مَخْطُوطَاتِهِ «كَانَ مَكِينًا عِنْدَ الرَّضَا».

رؤية الله و رسوله و المؤمنون

- قَالَ «٥»: فَاسْتَعْظَمْتُ ذَلِكَ، فَقَالَ لِي: «أَمَا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنُونَ؟» قَالَ: «هُوَ وَاللَّهُ عَلَىٰ بَنِي أَبِي طَالِبٍ «٦» عَلَيْهِ السَّلَامُ». «٧»

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- آیا فتاوایی که برای ما نقل شده‌اند و به تنهایی کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - نیستند، می‌توانند به انضمام اقوال دیگری از فقها که خود ما آنها را تحصیل کرده‌ایم، کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - باشند؟

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- در واقع این نوع اجماع، یک اجماع ملفق از نقل و تحصیل است؛ برای مثال اگر برای تحصیل رأی معصوم - علیه السلام - به قول پنجاه فقیه از قدام نیاز داشته باشیم و سی قول از این اقوال، توسط یک فقیه برای ما نقل شده باشد، آیا می‌توانیم بیست قول دیگر را خودمان تحصیل کنیم و در این صورت چنین اجماعی کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - خواهد بود؟
- شهید صدر - رضوان الله علیه - می‌فرمایند این نوع اجماع حجت است.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- اشکال و جواب

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- اشکالی که مطرح می‌شود* این است که در قسمت منقول این اجماع، چون تعداد آرائی را که نقل شده است، به تنهایی کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - نیست، بنابراین اصلاً دلیل حجیت شامل این اجماع نخواهد شد؛ چون مدلول مطابقی این اجماع اقوال فقها است و گفتیم اقوال فقها از آن جهت که اقوال فقها هستند، حجیتی ندارند. بنابراین دلیل حجیت شامل مدلول مطابقی این نقل نخواهد شد

- * این اشکال از طرف محقق اصفهانی ره مطرح شده است.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- فرض ما هم این است که در این مسأله خاص اقوال فقها کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - نیست؛ زیرا تعداد آنها به اندازه‌ای نیست که ملازم با وجود رأی معصوم - علیه السلام - باشد. پس این سخن مدلول التزامی (رأی معصوم - علیه السلام -) هم ندارد که بگوییم به اعتبار مدلول التزامیش مشمول دلیل حجیت است.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- گفتیم ما قبول داریم مدلول التزامی در حجیت تابع مدلول مطابقی است؛ اما این در جایی است که دلیل حجیت در ناحیه مدلول مطابقی به واسطه تعارض ساقط شود و اگر از ابتدا دلیل حجیت، مدلول مطابقی را شامل نمی‌شد - مثل مورد ما که مدلول مطابقی چیزی نیست که حجیت درباره آن معنادار باشد - همچنان شامل مدلول التزامی خواهد شد.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- در بحث اجماع منقول فرض این بود که آن مطلب منقول یک مدلول التزامی (رأی معصوم - علیه السلام -) دارد که می تواند حجت باشد؛ اما در بحث اجماع ملفق فرض شده است که مطلب منقول، مدلول التزامی ندارد. بنابراین سخن ناقل نه به مدلول مطابقیش، مشمول دلیل حجیت است؛ چون حجیت درباره آن معنادار نیست و نه به مدلول التزامیش حجیتی دارد؛ چون اصلاً مدلول التزامی ندارد.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- حال با توجه به اینکه آن تعداد از آراء فقها که خودمان احراز کرده‌ایم یا آن تعداد از آراء فقها که برای ما نقل کرده‌اند، به تنهایی کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - نیستند، دلیل حجیت هیچ یک را در بر نمی‌گیرد و ضمیمه کردن دو «لاحجت» به هم هیچ حجتی درست نمی‌کند. پس این اجماع ملفق حجت نخواهد بود.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- شهید صدر - رضوان الله علیه - در پاسخ به این اشکال می فرمایند آنچه برای ما نقل شده است، حجیت تقدیری دارد و همین مقدار برای حجیت این نوع اجماع کافی است. برای مثال فرض کنید سید مرتضی - رضوان الله علیه - رأی سی فقیه را برای ما نقل کند و فرض این باشد که برای کشف رأی معصوم - علیه السلام - به رأی پنجاه فقیه نیاز داریم. در اینجا می گوئیم آن سی رأی منقول حجیت تقدیری دارد بدین معنا که اگر بیست رأی دیگر به آن افزوده شود، کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - خواهد بود؛

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- به تعبیر دیگر فرض کنید اگر سید مرتضی - رضوان الله علیه - آراء این پنجاه فقیه را تک تک در پنجاه جای مختلف برای ما نقل می کرد؛ مثلاً می گفت شیخ مفید - رضوان الله علیه - نظرش این است و قاضی ابن براج - رضوان الله علیه - هم نظرش همین است و سلار - رضوان الله علیه - نیز همین نظر را دارد تا به پنجاه فقیه برسد، آیا این حجت بود یا نه؟ در پاسخ می گفتیم بله حجت بود؛ چون به منزله آن است که رأی این پنجاه فقیه را یکباره برای ما نقل کرده باشد.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- حال که سید مرتضی - رضوان الله علیه - می گوید یک فقیه چنین گفت، یعنی اگر چهل و نه رأی دیگر را به آن ضمیمه کنیم، کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - است یا وقتی می گوید دو فقیه چنین گفتند، یعنی به انضمام رأی چهل و هشت فقیه دیگر کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - است.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- حال ممکن است آن آرائی را که سید - رضوان الله علیه - نقل نکرده است، خودم احراز کنم یا شاید آن هم از طریق فرد دیگری برای من نقل شود. بنابراین وقتی سید مرتضی - رضوان الله علیه - رأی سی فقیه را برای ما نقل می کند، گرچه این تعداد حجیت فعلی ندارد، از حجیت تقدیری برخوردار است؛ یعنی اگر قول بیست فقیه دیگر احراز شود و آنها هم همین رأی را داده باشند، این اقوال تجمیع شده کاشف از رأی معصوم - علیه السلام - خواهند بود.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- نکته پایانی

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- در اجماع منقول آراء فقها سبب کشف رأی معصوم - علیه السلام - است. بحثی که در اجماع منقول کردیم با این فرض بود که ناقل، سبب را نقل می‌کند نه مسبب را.
- حال اگر ناقل به جای نقل سبب (آراء فقها) مسبب (رأی معصوم - علیه السلام -) را نقل کند؛ مثلاً سید مرتضی - رضوان الله علیه - به جای اینکه بگوید: فلان فقیه و بهمان فقیه یا همة فقهای زمان من چنین گفته‌اند، بگوید: بالاجماع رأی معصوم - علیه السلام - چنین است بدون اینکه به آراء فقها اشاره کند، آیا چنین زاویه دیدی در این بحث اثری دارد؟

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- شهید صدر - رضوان الله علیه - می فرمایند هیچ فرقی در مسأله ایجاد نمی کند؛ چون به هر حال آن چیزی که برای ناقل قابل احساس بوده است و ادلة حجیت خبر واحد فقط همان را در بر می گیرد، رأی فقها است. او رأی معصوم - علیه السلام - را از طریق فتوای فقها حدس می زند.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- بنابراین ادلة حجیت خبر از ابتدا نمی تواند رأی معصوم - علیه السلام - را شامل شود؛ به خصوص که سید مرتضی - رضوان الله علیه - نمی گوید: خودم از امام - علیه السلام - شنیدم و اساساً چنین چیزی در حق وی به طور متعارف ممکن نیست؛ زیرا او در محضر هیچ یک از ائمه - علیهم السلام - حاضر نبوده است. بنابراین حتی اگر ناقل اجماع به جای نقل سبب، مسبب را برای نقل کند، هیچ فرقی در بحث ایجاد نمی شود.

حجیت اجماع ملفق از منقول و محصل

- . بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۳۲۰.
- . همان، ص ۳۱۸.
- . همان، ص ۳۱۹ - ۳۲۰.

